

Критичний погляд на уніфікацію національної облікової системи згідно з вимогами міжнародних стандартів

Описано труднощі запровадження міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ) у світовому масштабі та України зокрема. Виділено проблемні моменти, які виникають при розгляді національних та міжнародних стандартів бухгалтерського обліку. Такі невідповідності розглянуто з погляду загальних вимог до складання звітності, структури інформації та підходів до оцінки статей, обмеженості облікових підходів і вимог до розкриття даних. Проаналізувавши з критичної точки зору розбіжності, що мають місце між МСФЗ і положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку (П(С)БО), запропоновано шляхи їх усунення з метою приведення національної облікової системи до міжнародних вимог.

Ключові слова: міжнародні стандарти бухгалтерського обліку, міжнародні стандарти фінансової звітності, положення (стандарти) бухгалтерського обліку, стандартизація.

В умовах переходу економіки України до ринкових відносин особливого значення набуває бухгалтерський облік та його адаптація до вимог світової економічної системи. Українські підприємства налагоджують економічні відносини з іноземними партнерами. Зрозумілість фінансової звітності, її прозорість та достовірність мають вплив на прийняття рішень щодо інвестування та збільшують можливість контролю за ефективним використанням грошових коштів з боку іноземного інвестора.

З урахуванням зовнішньополітичного курсу України на євроінтеграцію та вступ до СОТ, уряд країни прийняв ряд нормативних актів, спрямованих на впровадження міжнародних стандартів фінансової звітності та опрацювання власних.

Незважаючи на те, що всі національні Положення (стандарти) бухгалтерського обліку України (П(С)БО) значною мірою ґрунтуються на міжнародних стандартах бухгалтерського обліку (МСБО), вони не тотожні. Значні зміни, внесені до чинних міжнародних стандартів Радою з МСБО у грудні 2003 р., поглибили наявні розбіжності, тому сьогодні актуальними є вирішення проблем з уніфікації української системи бухгалтерського обліку та фінансової звітності з міжнародною практикою.

Вивченням цих питань займалися такі вітчизняні вчені: Ф. Бутинець, Р. Воронко, С. Голов, В. Швець та ін. Серед зарубіжних дослідників ці питання досліджували: Р. Антоні, А. Афанасьєва, Дж. Блейк, Я. Вільямс, Ж. Дішар, Д. Мітчел, Б. Нідлз, Я. Соколов. Однак ряд важливих питань щодо означення тих чи інших ресурсів підприємства, порядку їх оцінки та обліку залишаються невирішеними і потребують подальших наукових досліджень.

Метою статті є критичний аналіз розбіжностей, що мають місце у національних П(С)БО та МСБО, та пропозиції з їх уніфікації.

Адаптація законодавства України до вимог законодавчої бази ЄС – зовнішньополітичне та економічне зобов'язання України, згідно з Угодою про партнерство з Євроспільнотою та державами її членами від 14 червня 1994 р. Одним з пріоритетних напрямів є адаптація нормативної бази у сфері обліку.

Проблематика запровадження міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ) мала свою історію й у світових масштабах та європейських зокрема.

Це стосується методів оцінки ресурсів підприємств згідно з національними обліковими стандартами, а також «війни», що розгорілась між двома найпоширенішими світовими обліковими підходами (школами) наприкінці минулого – на початку теперішнього століття: Generally Accepted Accounting Principles, GAAP – загальноприйнятими принципами обліку та International Financial Reporting Standards (IFRS) – МСБО (МСФЗ).

У міру запровадження МСФЗ в світовому масштабі та переходу на їх принципи більшості провідних корпорацій та фінансових установ, у США теж запропоноване використання цих стандартів. Про це може свідчити той факт, що у серпні 2008 р. The United States Securities and Exchange Commission (SEC) – комісія з цінних паперів та фондових бірж (США) представила план переходу на МСФЗ, згідно з яким американські транснаціональні компанії з 2010 р. будуть складати звітність за принципами МСФЗ, а з 2014 р. це стосуватиметься всіх американських компаній [4]. В Європі це відбулося дещо раніше, починаючи з 1 січня 2005 р., з відстрочкою до 1 січня 2007 р. для американських компаній. Україна також не стоїть осторонь світових інтеграційних процесів стосовно облікових підходів. Згідно із Стратегією застосування Міжнародних стандартів фінансової звітності в Україні, метою якої є удосконалення системи бухгалтерського обліку в нашій державі з урахуванням вимог міжнародних стандартів та законодавства Європейського Союзу, починаючи з 1 січня 2010 р., обов'язковим є складення фінансової звітності та консолідованої фінансової звітності згідно з міжнародними стандартами підприємствами-емітентами, цінні папери яких перебувають у лістингу організаторів торгівлі на фондовому ринку, банками і страховиками, за власним рішенням іншими емітентами цінних паперів і фінансовими установами.

Проте не все зводиться до законодавчого регламентування початку застосування чи декларування переходу на ті чи інші принципи. Все значно складніше. Як відомо, національні П(С)БО, а їх уже прийнято 34, є копією чи перекладом міжнародних аналогів з врахуванням вітчизняних особливостей обліку, проте такий підхід є не завжди вдалим, а подекуди й негативним.

Проаналізовані основні розбіжності між національними та міжнародними стандартами бухгалтерського обліку можна згрупувати чи описати таким чином.

Порівняння загальних вимог до складання фінансових звітів, щодо обсягу та змісту наявної в них інформації, їх структури і підходів до оцінки статей. У П(С)БО відсутні певні концепції та якісні характеристики подання фінансових звітів. Так, у П(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» безпосередньо не розкриті суттєві концепції складання фінансових звітів – такі, як правдиве і справедливе подання, а принципи суттєвості, агрегування, згортання і надання порівняльної інформації при складанні фінансових звітів застосовуються тільки частково. На противагу цьому, згідно з МСБО, кожен суттєвий статтю у фінансових звітах необхідно подавати окремо; несуттєві суми слід поєднувати з сумами, подібними за характером і функціональним призначенням. Це питання розглядається в П(С)БО, але фактично не знаходить свого застосування на практиці, оскільки форми фінансових звітів встановлені в законодавчому порядку та є обов'язковими до застосування. Порівняльну інформацію слід включати до інформації оповідального та описового характеру, якщо вона є суттєвою для розуміння фінансових звітів поточного періоду. Порівняльні показники, що наводяться при розкритті інформації у фінансових звітах, допомагають користувачам правильно оцінити результати діяльності підприємства за період, що підвищує рівень впевненості при прийнятті рішень. Однак відповідно до П(С)БО розкриття порівняльної

інформації у Примітках до фінансових звітів не є обов'язковою вимогою. Так, МСБО 1 «Подання фінансових звітів» містить роз'яснення щодо того, в яких випадках підприємство може відхилитися від вимог міжнародних стандартів з метою досягнення справедливого подання інформації у фінансових звітах. У П(С)БО такі інструкції відсутні. Таким чином, існує ймовірність того, що інтерпретація справедливого подання в контексті П(С)БО та інтерпретація справедливого подання в контексті МСБО відрізняться. П(С)БО передбачають тільки один обов'язковий формат для подання фінансових звітів, що виключає можливість агрегування і згортання. МСБО передбачають гнучкіший формат подання фінансових звітів, що дозволяє відображати конкретні особливості підприємства і запобігає накопиченню недоречної інформації. Цим самим формат МСБО забезпечує надання користувачам доречнішої для прийняття рішень інформації.

Процес адаптації обліку до міжнародних вимог призвів до появи таких нових звітів як «Звіт про рух грошових коштів» та «Звіт про власний капітал». Аналізуючи наближеність П(С)БО 4 «Звіт про рух грошових коштів» та МСБО 7 «Звіт про рух грошових коштів», бачимо ряд розбіжностей. Зокрема, стосовно самого поняття «потік грошових коштів», яке несе різне змістовне навантаження; кола підприємств, що повинні складати такий звіт; підходи до методів заповнення інформації у звіті; інформація щодо негрошових операцій; даних щодо застосування облікової політики, тощо. Це також стосується непродуманої та складної побудови національного звіту про рух грошових коштів, вузьке трактування його статей, що може свідчити про можливість арифметичних «підтасувань» даних, поверхневого розкриття інформації щодо грошових потоків підприємства.

Обмеження облікових підходів. Багато міжнародних стандартів має відповідні аналоги серед національних. Проте дуже часто відповідні П(С)БО не містять усієї докладної інформації, що наведена у відповідних МСБО. Такі розбіжності називають обмеженнями національних у порівнянні з міжнародними стандартами бухгалтерського обліку. Одними з найпомітніших обмежень вимог МСБО є те, що для визнання та оцінки певних елементів фінансових звітів у МСБО передбачено кілька облікових підходів – базовий і дозволений (альтернативний), у той час як у П(С)БО – тільки один можливий підхід.

Змістовна частина національних П(С)БО здебільшого містить норми, які добре знайомі фахівцям за нормативною базою. Водночас їх доповнено деякими новими методами оцінки, розподілу, складу річної фінансової звітності. Збережені національні традиції щодо затвердження уніфікованих форм фінансової звітності. Разом із тим, П(С)БО містять ряд концептуальних відмінностей від МСБО. Серед них основні стосуються неможливості чи труднощів застосування тих чи інших принципів обліку. Зокрема, принципу безперервності – не всі підприємства реально використовують принцип безперервності при підготовці фінансових звітів: частина з них – на межі банкрутства, інші не можуть гарантувати стабільності діяльності підприємства в майбутньому. Крім того, негативна фінансова картина свідомо створюється через «особливості» національного оподаткування. Принципу постійності – звітність ведеться відповідно до чинних законодавчих положень та норм, які постійно змінюються. Принципу нарахування – доходи та витрати підприємства не завжди відносяться на ті періоди, в яких вони реально мали місце. Наприклад, П(С)БО не дозволяє оцінювати витрати, не підтверджені документально, незважаючи на те, що економічні вигоди, пов'язані з такими витратами, було вже отримано. Принцип суттєвості – перелік статей звітності визначає Міністерство фінансів України. Процедури обліку деяких несуттєвих

елементів є складними та обтяжливими для системи бухгалтерського обліку. Принцип превалювання сутності над формою – відображення операцій та угод підпорядковується нормативним вимогам, таким чином, форма переважає над змістом. Та нарешті, принцип обачності використовується не завжди. Наприклад, принцип оцінки за найменшою з оцінок: собівартістю або ринковою вартістю дуже рідко використовується у вітчизняній практиці.

Таким чином, хоча П(С)БО суттєво й не суперечать міжнародним стандартам, вони все ж таки не повністю охоплюють усі вимоги МСБО щодо надання й розкриття інформації у фінансовій звітності. Невідповідність вітчизняної фінансової звітності вимогам МСБО виникає через жорстку регламентацію форм фінансової звітності в Україні й практичну відсутність умов для застосування принципу істотності, а також через відсутність у нас окремих стандартів, адекватних МСБО (МСБО 8 «Облікові політики, зміни в облікових оцінках та помилки», 20 «Облік державних грантів і розкриття інформації про державну допомогу», 26 «Облік та звітність за програмами пенсійного забезпечення», 28 «Інвестиції в асоційовані підприємства», 31 «Частки в спільних підприємствах», 34 «Проміжна фінансова звітність»); або ж через наявність П(С)БО, аналогів яким немає за кордоном – П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість», 16 «Витрати», 25 «Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва».

Обмеження вимог до розкриття інформації та суперечностей між МСБО і П(С)БО. П(С)БО мають дещо обмежені вимоги щодо розкриття інформації. Це позбавляє користувачів фінансових звітів, складених за П(С)БО, корисної інформації, необхідної для прийняття рішень. Прикладом обмеженості вимог до розкриття інформації в П(С)БО є розкриття інформації про нематеріальні активи. МСБО 38 «Нематеріальні активи» вимагає, щоб підприємства окремо розкривали інформацію про нематеріальні активи, створені самим підприємством, та інші нематеріальні активи. Проте в П(С)БО 8 «Нематеріальні активи» ця вимога відсутня.

Крім обмежень, є також ряд суперечностей між чинними П(С)БО і відповідними їм МСБО. Суперечності пов'язані з тим, що деякі вимоги або підходи, викладені в П(С)БО, відрізняються чи суперечать вимогам і підходам, яких вимагають МСБО. Яскравий приклад таких суперечностей – підхід до нарахування амортизації. П(С)БО 7 «Основні засоби» пропонує п'ять методів амортизації і як альтернативу дозволяє використання методів амортизації, передбачених податковим законодавством. МСБО 16 «Основні засоби» пропонує застосовувати різноманітні методи амортизації до суми активу, що підлягає амортизації, протягом строку корисної експлуатації цього активу. Згідно з МСБО метод амортизації має відображати модель, за якою економічні вигоди від активу споживаються підприємством. У цьому випадку податкові методи амортизації можуть бути недоречними, оскільки вони призначені для цілей оподаткування.

Порівнюючи методологічні основи обліку, скажімо доходів і відображення їх у звітності за МСБО 18 «Дохід» і П(С)БО 15 «Дохід», бачимо, що поняття доходу у П(С)БО 15 не розглядається. Лише у П(С)БО 3 «Звіт про фінансові результати»: доходи – це збільшення економічних вигод у вигляді надходження активів або зменшення зобов'язань, які призводять до зростання власного капіталу (крім зростання капіталу за рахунок внесків учасників (власників)). Згідно ж МСБО 18: дохід – це валове надходження економічних вигод протягом певного періоду, що виникає в ході звичайної діяльності підприємства, коли власний капітал зростає в результаті цього надходження, а не в результаті внесків учасників капіталу.

У П(С)БО 15 «Дохід» не визначаються також суми попередньої оплати праці, авансів у рахунок оплати продукції (товарів, робіт, послуг); суми завдатку або в погашення позики, якщо це передбачено відповідним договором; надходження від первинного розміщення цінних паперів.

Оцінка доходу за П(С)БО 15 здійснюється за справедливою вартістю активів, які отримані або підлягають отриманню. У МСБО 18 «Дохід» зазначається, що сума доходу оцінюється за справедливою вартістю отриманої компенсації або компенсації, яка має бути отримана з урахуванням суми будь-якої торговельної знижки чи знижки з обсягу, що надається підприємством. Дохід виражається в тій сумі грошових коштів чи їх еквівалентів, які були отримані або підлягають отриманню. Розглядається вплив відстрочки надходження грошових коштів або їх еквівалентів на справедливу вартість компенсації.

Згідно з П(С)БО доходи класифікуються на такі групи: дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг); інші операційні доходи; фінансові доходи; інші доходи; надзвичайні доходи. Окрема увага приділяється визнанню доходом цільового фінансування.

МСБО ж передбачає такі види доходів: дохід від реалізації товарів; дохід від надання послуг; відсотки, роялті, дивіденди. Якщо підприємство залишає лише незначний ризик володіння, операція вважається реалізацією і дохід визнається.

Передача ризику в національних стандартах не розглядається. А в МСБО зазначається, що оцінка моменту, на який підприємство передає покупцеві суттєві ризики й винагороди від володіння, вимагає вивчення обставин операції. Якщо підприємство залишає за собою суттєвий ризик володіння, операція не розглядається як реалізація і дохід не визнається.

Щодо відповідності доходів і витрат. За П(С)БО, якщо дохід може бути достовірно визначений, то він відображається в бухгалтерському обліку в розмірі визначених витрат, які підлягають відшкодуванню. Визнаний дохід не коригується на величину пов'язаної з ним сумнівної та безнадійної дебіторської заборгованості. За МСБО – доходи та витрати, які пов'язані з тією самою операцією або іншою подією, визнаються одночасно; цей процес, як правило, називають відповідністю доходів і витрат. Дохід не може бути визнаний, якщо витрати неможливо достовірно оцінити; за таких обставин будь-яка вже отримана за товар компенсація визнається як зобов'язання. Суттєві розбіжності є також при продажі товарів з гарантією тощо.

Таким чином, попри загальну відповідність П(С)БО вимогам МСФЗ, бачимо й ряд суттєвих розбіжностей, які ускладнюють процес адаптації обліку. Як згадувалося вище, кількість неузгоджень побільшала на початку століття, при перегляді міжнародних стандартів. Побутує думка фахівців, що у зв'язку із світовою економічною кризою, ряд міжнародних стандартів зазнає суттєвого перегляду, зокрема стосовно оцінки фінансових інвестицій та інших. Це своєю чергою приведе до збільшення числа розбіжностей чи невідповідностей між П(С)БО та МСФЗ, яких і так є досить.

Приведення національної облікової системи у відповідність із вимогами МСФЗ потрібно здійснювати таким чином:

- законодавчо закріплюючи принципи, які регламентуватимуть вищенаведені ситуації;
- формуючи нормативно-правову базу з подальшим механізмом її дії відносно принципів МСФЗ;
- належно забезпечуючи кадрами поступ у програмах розробок і впровадження змін до П(С)БО згідно з міжнародними принципами;

– налагоджуючи міжнародне співробітництво у цій галузі та переймаючи світовий досвід.

Отже, єдиним правильним, на наш погляд, кроком буде поступове запровадження МСФЗ в облікову практику України для всіх підприємств, як це було зроблено у світі, зокрема Європі та США.

Список використаних джерел

1. Бутинець Ф. Ф. Бухгалтерський облік у зарубіжних країнах : [навч. посіб.] / Ф. Ф. Бутинець, Л. Л. Горецька. – Житомир : Рута, 2003. – 544 с.
2. Воронко Р. М. Облік у зарубіжних країнах : [навч. посіб.] / Р. М. Воронко. – Львів : Магнолія 2006, 2009. – 744 с.
3. Голов С. Ф. Бухгалтерський облік і фінансова звітність за міжнародними стандартами. – 2-ге вид., перероб. і доп. / С. Ф. Голов, В. М. Костюченко – Х.: Фактор, 2008. – 1008 с.
4. Оверченко М. Прощай ГААР / М. Оверченко // Ведомости. – 2008. – №162 (2184).
5. Чайка В. Сравнительная характеристика мировых моделей бухгалтерского учёта и финансовой отчётности / В. Чайка // Бухгалтерский учёт и аудит. – 2005. – № 3. – С. 49–54.
6. Швець В. Г. Теорія бухгалтерського обліку / В. Г. Швець. – К. : Знання, 2004. – 444 с.

Хомуляк Т.И. Критический взгляд на унификацию национальной учетной системы согласно требованиям международных стандартов.

Описаны трудности внедрения международных стандартов финансовой отчетности (МСФО) в мировом масштабе и в Украине в частности. Выделены проблемные моменты, которые возникают при рассмотрении национальных и международных стандартов бухгалтерского учета. Такие несоответствия рассмотрены с точки зрения общих требований к составлению отчетности, структуры информации и подходов к оценке статей, ограниченности учетных подходов и требований к раскрытию данных. Проанализированы с критической точки зрения расхождения, имеющие место между МСФО и положениями (стандартами) бухгалтерского учета (П(С)Б) У, предложены пути их устранения с целью приведения национальной учетной системы к международным требованиям.

Ключевые слова: международные стандарты бухгалтерского учета, международные стандарты финансовой отчетности, положения (стандарты) бухгалтерского учета, стандартизация.

Khomuliak T.I. A Critical View over Standardization of National Registration System According to the Requirements of International Standards.

Difficulties of introduction of International Financial Reporting Standards (IFRS) on a world scale and in Ukraine in particular are described. Problem issues, which arise in course of consideration of national and international standards of accounting, are selected. Such disparities are considered in view of general requirements to drafting of accounting, structure of information and approaches to estimation of items, narrow-mindedness of registration approaches and requirements to opening of information. Having analyzed from the critical point of view the divergences between IFRS and AR(S) – the ways of their removal are offered with the purpose of bringing national registration system in accordance with international requirements.

Key words: International Accounting Standard, International Financial Reporting Standards, accounting regulations (standards), standardization.

Надійшло 02.09.2010 р.